

Структурно-динамічний аналіз пасіонарності в контексті адаптивної детермінації

Я. В. Іванова

Кафедра загальної та диференціальної психології, Южноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського, м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: y-19@ukr.net

Paper received 05.08.18; Accepted for publication 12.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-174VI72-11>

Анотація. Теоретичний аналіз робіт, дозволив визначити пасіонарність як схильність особистості до перетворення дійсності, спрямованого на реалізацію функціонально стійкої мети в просторі вирішення екзистенціальної задачі. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування моделі адаптивної детермінації пасіонарності та її емпірична перевірка. В дослідженні використовувались теоретичні, емпіричні, математико-статистичні методи. Модель адаптивної детермінації пасіонарності розкриває вплив адаптивності на феноменологію, механізми, структуру та внутрішню динаміку пасіонарності.

Ключові слова: пасіонарність, адаптивність, зрілість адаптивності, екзистенціальна задача, автентичність.

Вступ. Сучасний стан суспільства, що характеризується інформаційним хаосом, процесами реформування та напруженням в соціальних, економічних, екологічних, політичних сферах людського буття, не тільки впливає на спосіб існування людини, але й викликає певні зміни у внутрішньому світі особистості, наслідком чого є підвищення рівню екзистенціальної тривоги. Перед особистістю виникають питання, які поєднують в собі індивідуальне та колективне, буття та небуття, свободу та відповідальність, що формують коло тих екзистенціальних задач, які своїми кордонами та точками перетину пов'язані саме з екзистенціальними мотиваціями особистості, набуттям життєвої сповненості, вираженням автентичності та справжнього існування [12]. Саме ці життєві позиції особистості дають поштовх до перетворення та зміни дійсності.

Однією із властивостей, що становить підґрунтя для самовираження особистості через перетворювальну активність, спрямовану на докорінні зміни дійсності, є пасіонарність. В психології це явище розглядається переважно як активність особистості, що зумовлена прагненням досягти мети, вольові зусилля щодо подолання перешкод. Втім постає питання про структуру, внутрішню динаміку пасіонарності та психологічні чинники, що їх зумовлюють; про зв'язок пасіонарності з тими властивостями, котрі забезпечують внутрішню рівновагу особистості та збалансовані стосунки з оточуючим середовищем, зокрема з адаптивністю. Обраний напрямок дослідження має важливе значення для подальшого розвитку теоретичних уявлень про пасіонарність та практичних розробок щодо психологічної корекції її проявів.

Короткий огляд публікацій по темі. Аналіз психологічної літератури показав, що термін «пасіонарність» аналізується з різних позицій: як сукупність властивостей особистості, які є акцентуацією характеру [1]; особистісна активність, що спрямована не на себе, а на досягнення зовнішніх громадських, наукових та інших цілей [6]; сукупність властивостей психіки і якостей особистості, спрямованих на вдосконалення особистості і суспільства, заснованих на особистісній активності [2]; комплекс характеристик, основою якого є взаємозв'язок темпераменту і мотивації особистості [8]; вігросність (активність) [3]; прояв волі [9], система якостей особистості: цілепокладання, креативність, прагнення до самоактуалізації, особистісний вплив, альтруїзм, пошукова

активність, надситуативна активність [17], прояв пошуку сенсу життя [4]. Розрізненість та фрагментарність точок зору спонукають до пошуку сутнісних ознак цього феномену, акцентуючи увагу на процесах перетворювальної активності, продукування нової системи мислення, прагнення до втілення автентичного та екзистенціально сповненого життя.

Мета та завдання. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування моделі адаптивної детермінації пасіонарності та емпіричне дослідження її структурно-динамічних особливостей, що зумовлені адаптивністю. Завдання: 1) на основі аналізу теоретичних уявлень обґрунтувати структуру пасіонарності та розробити модель адаптивної детермінації пасіонарності; 2) підібрати методи та методики, що релевантні предмету та меті дослідження; 3) провести емпіричне дослідження та вивчити специфіку структурно-динамічних аспектів пасіонарності в контексті ієрархічної організації адаптивності; 4) визначити особливості пасіонарності осіб з різним рівнем зрілості адаптивності.

Методи дослідження. В дослідженні використовувались наступні методи: теоретичні (аналіз та систематизація літературних даних з проблем адаптивності та пасіонарності; теоретичне моделювання – для створення моделі адаптивної детермінації пасіонарності); емпіричні (спостереження, бесіда, тестування за допомогою визначених психодіагностичних методик); математико-статистичні (математична обробка даних, якісний та кількісний аналіз). Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою програми SPSS 23.0 for Windows.

Для дослідження показників пасіонарності використовувались «Методика діагностики компонентів пасіонарності» [10], що дозволяє визначити структурні показники пасіонарності відповідно до авторського уявлення: емоційний (Ем), когнітивний (К), потребомотиваційний (ПМ), ергічний (Ер), вольовий (В), поведінковий (П).

Для діагностики показників формально-динамічного, змістовно-особистісного та соціально-імперативного рівнів адаптивності використовувався комплекс методик: «Тест-опитувальник соціальної адаптивності», самооцінна версія методики «Структурна композиція особистісної адаптивності» [15]. За результатами співставлення даних, отриманих за цими методиками, ми також визначали зрілість адаптивності, яка є інтегральною характеристикою, котра відображає її структуру

єдність, повноту ознак, широту прояву, функціональність, інтегрованість, силу.

В дослідженні приймали участь 580 людей (у віці від 18 до 50 років). Вибірку склали слухачі факультету післядипломної освіти та студенти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, студенти Одеського національного політехнічного університету, Одеського вищого професійного училища морського туристичного сервісу.

Результати. Виходячи із положень теорії пасіонарності [5] та теоретичного аналізу сучасних наукових психологічних досліджень, зокрема уявлень про функціональну стійкість та процеси переструктурування [18], вирішення задачі [11], пошукової активності [15], екзистенціальних мотивацій [12] під *пасіонарністю* ми розуміємо властивість особистості, яка проявляється як схильність до перетворення дійсності (зміни середовища), спрямованого на реалізацію функціонально стійкої мети в просторі вирішення екзистенціальної задачі. Як стійка властивість пасіонарність є предиспозицією особистості до дієвих змін перебігу процесів та подій, порушення балансу у взаємодії з зовнішнім середовищем в умовах збереження стабільності внутрішнього середовища (ідей, цілей) як способу вираження аутентичного, концептуального Я.

В якості компонентів пасіонарності ми виділяємо наступні: *емоційний* (сила почуттів, емоційна залученість в процеси змін, пристрасне захоплення, переживання, пов'язані з відчуттям свого призначення, пошуком своєї життєвої задачі, утвердженням себе у світі в контексті буття, свободи, сенсу, відповідальності), *когнітивний* (розуміння свого призначення в житті; когнітивне фокусування на цілі, думки про перетворення дійсності, створення нового через руйнування існуючого стану речей); *потребо-мотиваційний* (потреба в екзистенціальному сповненні, пошук екзистенціальної задачі; мотивація до перетворення дійсності); *ергічний* (здатність до високої енергії дії, резистентність до енергетичних витрат, бадьорість та ресурси сил в реалізації мети); *вольовий* (готовність докладати зусилля, спрямовані на подолання бар'єрів в реалізації мети, готовність до прийняття рішень); *поведінковий* (вчинки, пов'язані з різкою зміною (руйнуванням) усталеного порядку речей заради мети та ідеалів, конкретні дії з протиставлення звичним стратегіям, навіть ціною певної жертви).

Виникає питання: які психологічні властивості впливають на пасіонарність, зумовлюють її структурування та внутрішню динаміку (зміни у сполученні елементів, зв'язках між ними, переструктурування). На наш погляд, ключові чинники пасіонарності слід шукати серед властивостей, що, забезпечують відновлення психічної рівноваги та підтримку балансу як в системі взаємодії особистості з оточуючими умовами, дійсністю, так і у системі внутрішньої організації особистості.

Такою властивістю є адаптивність як універсальна здатність до встановлення динамічної рівноваги з середовищем, пристосування до нових умов життєдіяльності через внутрішнє налаштування, самозмінення та/або зовнішнє активне пристосування. Загалом, адаптивність особистості розуміється як внутрішня готовність до

адаптації в соціальних умовах, що швидко змінюються [13]; як полісистемна властивість інтегральної індивідуальності, що обумовлюється змістом і взаємозв'язком її складових компонентів, які складають якісно своєрідну сукупність, структуру, системно детермінуючу продуктивність та гомеостатичність в екстремальних умовах [14]; як властивість особистості, що характеризує її здатність до внутрішніх (внутрішньоособистісних) і зовнішніх (поведінкових) перетворень, перебудов, спрямованих на збереження або відновлення врівноважених взаємин особистості з мікро- і макросоціальним середовищем при змінах в його характеристиках [16].

З позицій континуально-ієрархічного підходу, адаптивність розглядається як цілісна система, структура якої містить характеристики, що належать до формально-динамічного, змістовно-особистісного, соціально-імперативного рівнів особистості [16].

На перший погляд, адаптивність та пасіонарність виглядають як протилежні властивості за функціональними проявами. Адаптивність забезпечує пристосування до середовища передусім через внутрішні зміни як відповідь на новизну, що виникла раніше, тобто актуалізується як реактивна форма. Навіть зовнішнє переструктурування середовища, як прояв адаптивності, має не перетворювальний характер докорінних змін, а спрямоване на «злагодження» стосунків з новими умовами, активний пошук моделі безболісної взаємодії з середовищем. Проте пасіонарність передбачає саме глибокі зміни середовища, трансформаційні впливи, часто руйнування звичних моделей, що навпаки призводить до створення новизни, тобто актуалізується як проактивна форма. При цьому в своєму прояві пасіонарність не передбачає самозмінення, її основою є консервація ідей, задумів, цілей. Втім, і адаптивність, і пасіонарність беруть участь у регуляції відносин в динамічній системі «людина – середовище», що дозволяє зробити припущення про їх взаємозв'язок, певне співвідношення у такому функціональному просторі. Аналіз психологічної сутності адаптивності вказує на можливість розгляду її впливу щодо пасіонарності у кількох аспектах, що відображено у моделі адаптивної детермінації пасіонарності (рис. 1).

Отже, ми припускаємо, що саме адаптивність впливає на феноменологію, механізми, структуру та внутрішню динаміку пасіонарності, що детермінує її загальну архітектуру як цілісної властивості.

На даному етапі дослідження ми розглядаємо структурно-динамічні особливості пасіонарності, що зумовлені специфікою адаптивності, пов'язаною з ускладненням її структурної організації та системним становленням у повноті ознак.

Передусім нами було перевірено гіпотезу про можливість співставлення обраних для аналізу властивостей: пасіонарності та адаптивності. Попередньо проведений кореляційний аналіз дозволив отримати статистично перевірені дані про численні зв'язки компонентів пасіонарності з формально-динамічними, змістовно-особистісними, соціально-імперативними показниками адаптивності, а також окремо з показником зрілості адаптивності ($p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$), що стало основою для здійснення якісного аналізу емпіричних даних.

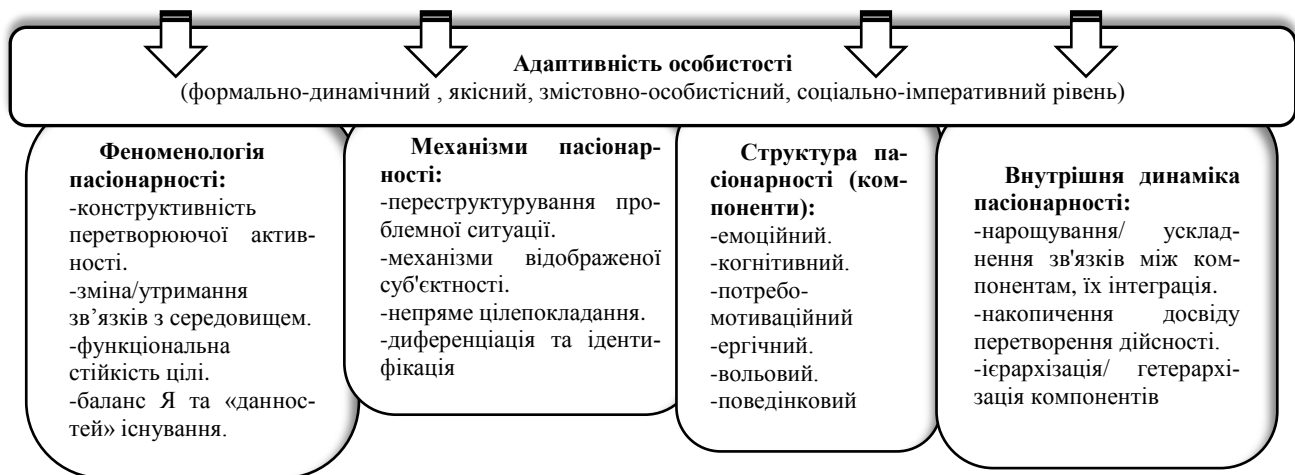

Рис.1. Модель адаптивної детермінації пасіонарності

Логіка наступного етапу аналізу передбачала: 1) аналіз відмінностей у пасіонарності в групах, що розрізняються за загальним показником адаптивності на рівні формально-динамічних та якісних характеристик; 2) аналіз відмінностей у пасіонарності в групах, що розрізняються за загальним показником адаптивності на рівні змістовно-особистісних та соціально-імперативних характеристик; 3) аналіз специфіки пасіонарності в групах, що розрізняються за рівнем зрілості адаптивності (інтегральною характеристикою, що виражає повноцінність та узгодженість внутрішньої організації адаптивності як цілісної системи).

1. Аналіз статистично значущих відмінностей у пасіонарності при диференціації груп за загальним показником адаптивності (на рівні формально-динамічних та якісних характеристик).

За допомогою методу асів було виявлено групи людей, які відрізняються загальним показником адаптивності (за Тест-опитувальником соціальної адаптивності): 1) група з високим рівнем ЗПА+ (N=53); 2) група з низьким рівнем ЗПА- (N= 57) (ЗПА - загальний показник адаптивності, формально-динамічний рівень). В цих групах встановлено наявність статистично значущих відмінностей (за t-критерієм Стьюдента) в наступних показниках пасіонарності на рівні $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$: «*ергічний компонент*», «*потребо-мотиваційний компонент*», «*загальний показник пасіонарності*».

2. Аналіз статистично значущих відмінностей у пасіонарності в групах, що розрізняються за загальним показником особистісної адаптивності (на рівні змістовно-особистісних та соціально-імперативних характеристик).

Диференціація обстежуваних за загальним показником особистісної адаптивності (за методикою «Структурна композиція особистісної адаптивності») дозволила сформулювати такі підвибірки: 1) група з високим рівнем ЗПОА+ (N=82); 2) група з низьким рівнем ЗПОА- (N= 97), де ЗПОА - загальний показник особистісної адаптивності, змістовно-особистісний та соціально-імперативний рівні. В цих групах встановлено наявність статистично значущих відмінностей (за t-критерієм Стьюдента) на рівні $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ за усіма показниками пасіонарності, окрім вольового.

Наведені дані демонструють, по-перше, вплив адаптивності (як на рівні формально-динамічних та якісних характеристик, так і на рівні змістовно-особистісних та соціально-імперативних ознак) на ступінь розвитку та якісну специфіку пасіонарності; по-друге, відмінності у

цьому впливі, що залежать від ієрархічної організації самої адаптивності. Найбільш повноцінно, щодо всіх компонентів пасіонарності здійснюють вплив особистісні аспекти адаптивності, тобто ті, що пов'язані із розвиненою саморегуляцією, усвідомленням та цілеспрямованим проектуванням власних адаптивних ресурсів, визнанням адаптивності як цінності та важливої особистісної компетенції. Саме ті якості адаптивності, що утворюють її вищі рівні (змістовно-особистісний та соціально-імперативний), викликають диференціацію практично у всіх компонентах пасіонарності та зумовлюють рівномірний прояв різноманітних її сторін, певну повноту та внутрішню злагодженість. Якщо ж розглядати адаптивність на рівні базисних, природно обумовлених характеристик, що переважно відображають темпераментальні особливості індивідуальності, то її вплив щодо пасіонарності обмежується переважно ергічним компонентом, тобто первинна адаптивність зумовлює, передусім, здатність до високої енергії дії, резистентність до енергетичних витрат, бадьорість та ресурси сил в реалізації мети.

3. Аналіз специфіки пасіонарності в групах, що розрізняються за загальним показником зрілості адаптивності (інтегральна характеристика).

В процесі якісного аналізу за допомогою методу асів були виявлені групи людей, які відрізняються інтегральним показником адаптивності (сукупність ознак формально-динамічного, якісного, змістовно-особистісного, соціально-імперативного рівню): 1) група з високим рівнем зрілості адаптивності ІАд+ (N=43); 2) група з низьким рівнем зрілості адаптивності ІАд- (N= 45) (ІАд - інтегральна адаптивність).

Встановлено наявність статистично значущих відмінностей на рівні $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ між групами ІАд+ та ІАд- за наступними показниками пасіонарності: *когнітивним, ергічним, вольовим, потребо-мотиваційним та загальним показником*.

В цих групах нами також виявлені та описані профілі пасіонарності (рис.2). Аналіз точок графіків, що найбільшою мірою відхиляються від середньої лінії ряду, дозволив виокремити комплекс показників пасіонарності, що розкривають її специфіку в кожній групі.

В групі осіб з високим рівнем зрілості адаптивності (ІАд+) відмічається схильність до яскравих проявів пасіонарності як такої, при цьому домінуючими є ергічний та потребо-мотиваційні компоненти. Для особистостей, що відрізняються зрілою адаптивністю, властиве

розгортання пасіонарності в тій площині життєдіяльності, де виникає фрустрація потреби у самозверненні, в утвердженні сенсу свого існування, де є підґрунтя до ноогенних неврозів [21]. Адаптивна особистість схильна до перетворення дійсності, до наполегливої реалізації своєї мети, до пошуку операційного рішення екзистенціальних задач. Висока перетворювальна активність в цьому сенсі виходить на надособистісний рівень, пов'язана саме з трансформуванням сталих устоїв та стереотипів. Це спрямовує особистість до прояву пасіонарності на рівні металізації, метапереживання [20], самотрансценденції та самодистанціювання [21], включаючи екзистенціальні аспекти вираження буття, його повноти та сповненості. При цьому ключовими аспектами пасіонарності особистості зі зрілою адаптивністю є високий ергічний потенціал, здатність до високої енергії дії, резистентність до енергетичних витрат, бадьорість та ресурси сил в реалізації мети. Це є внутрішнім ресурсом, системою здатностей адаптивної особистості як до продукування напруження, так і до її регуляції. Властивим їй є також і когнітивний аспект пасіонарності – розуміння свого призначення в житті; когнітивне фокусування на цілі, думки про перетворення дійсності, ідеї створення нового через руйнування існуючого стану речей.

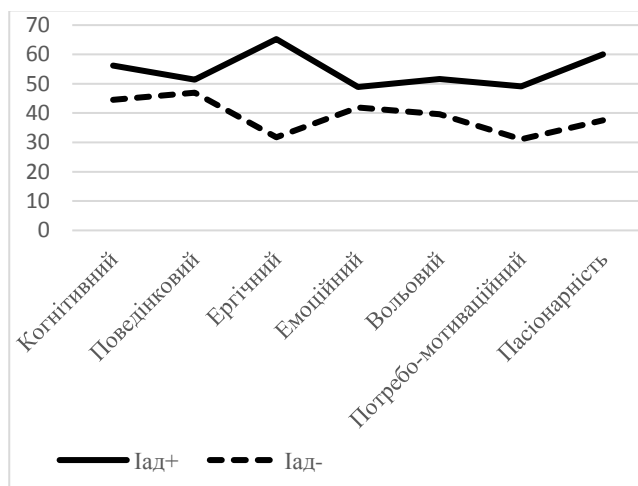

Рис. 2. Профілі пасіонарності осіб з різним рівнем зрілості адаптивності

Для осіб з *низьким рівнем зрілості адаптивності* (Іад-) більшою мірою характерна інпасіонарність (низький рівень пасіонарності), пасивне сприйняття дійсності, підпорядкування обставинам, буденне ставлення до життя. Яскравою особливістю цієї групи осіб є знижений тонус, нестача сил для трансформації середовища, послаблена перетворювальна активність. Їм властива пригніченість власної потреби у екзистенціальному сповненні, слабка тягіння до пошуку власного аутентичного шляху, відсутність мотивації до перетворення дійсності, відчуття вакууму при зверненні до внутрішнього плану трансформаційних дій. Неадаптивна особистість схильна до індиферентного сприйняття екзистенціальних питань існування та заперечення екзистенціальної тривоги, що впливає на баланс Я та «данностей» існування (за І. Яломом), блокує пошук функціонального значення [18], в ситуаціях, які потребують переструктурування досвіду. Неадаптивні особистості також відрізняються низькою вольовою активністю щодо змін та трансформацій середовища, не готові докладати зусилля, долати бар'єри в реалізації своєї мети. Все це, в свою

чергу, призводить до зацикленості на минулому досвіді, невизначеності у розумінні власного покликання, звуження меж самореалізації у трансформаційних процесах середовища, що порушує цілісність та блокує вираження аутентичного Я.

Обговорення. В представленому теоретико-емпіричному дослідженні нами реалізований підхід до розуміння пасіонарності як стійкої властивості особистості, що має самостійну психологічну природу, комплекс специфічних ознак та функціональні прояви як у сфері регуляції стосунків людини з оточуючим світом, так і у сфері власне особистісного розвитку. Ці ідеї узгоджуються з позиціями авторів, які пов'язували пасіонарність з проявом активності [3], досягненням зовнішніх громадських, наукових та інших цілей [6], пошуком сенсу життя [4], проявом волі [9] та розглядали її як самостійний психологічний феномен та індивідуально-психологічну характеристику особистості. Такий погляд на пасіонарність протистоїть роботам, де її розглядають як компелятивний конструкт, що поєднує різні за сутністю психологічні властивості [2,17]. На нашу думку, така логіка обмежує пізнання досліджуваного предмету, особливо в частині пошуку детермінант пасіонарності, її впливових чинників та предикторів. Разом з тим, саме це питання потребує нагального вирішення у зв'язку з прискоренням трансформаційних процесів у суспільстві, індукованих, в тому числі й проявами пасіонарності, яка спрямовує особистість до перетворення оточуючої дійсності, творення змін через дієве втручання у процеси та події.

Отримані в ході емпіричного дослідження дані, в цілому, розкривають характер адаптивної детермінації пасіонарності, котре пропонує нове бачення проблеми співвідношення адаптивності як властивості, що врегульовує стосунки людини з середовищем на основі пристосування, та пасіонарності як властивості, що приймає участь у регуляції взаємодії людини з середовищем на основі зламу попередніх пристосувань. Така постановка питання є продовженням пошуку шляхів розв'язання діалектичних протиріч в царині еволюційно-революційних процесів розвитку людини та суспільства, виходячи на питання екзистенціальних мотивацій [24], даностей існування [26], подолання екзистенціального вакууму [21].

Емпірично доведено, що зрілість адаптивності, яка виражає повноцінність та узгодженість її внутрішньої організації (всіх компонентів та рівнів) як цілісної системи, є важливою детермінантою пасіонарності. Адаптивність як здатність адекватно та швидко адаптуватися в соціальному середовищі, гнучко регулювати взаємодію з оточенням дає особистості ресурс для прояву продукування перетворювальної активності, реалізації задумів та цілей, які кон'юговані з ідентичністю особистості, її екзистенціальним Я. Така єдність адаптивності та пасіонарності урахується, зокрема, в межах екзистенціально-феноменологічного підходу в психологічній практиці, що відображено у роботах з проблематики екзистенціальної психотерапії депресії [22], вивчення рис характеру особистості у зв'язку з екзистенціальними питаннями [19], профілактики та лікування синдрому вигорання з позицій логотерапії та екзистенціального аналізу [25], вплив екзистенціальних питань на різноманітні аспекти мислення та поведінки особистості [23].

Отже, ієрархічна організація адаптивності впливає на внутрішню динаміку пасіонарності, саме на структурування компонентів, характер покомпонентного складу. Саме зріла адаптивність, що відзначається повнотою її ознак, надає можливість розгорнутися «кінетичній енергії» пасіонарності, генеруючи ускладнення зв'язків між її компонентами, що є важливою передумовою прояву активності для трансформації середовища. Важливу роль відіграє вплив адаптивності на динаміку прояву пасіонарності, а саме на ієрархізацію та гетерархізацію компонентів. Саме гетерархізація компонентів забезпечує оптимізацію пасіонарності, утримуючи від надмірної фіксації на меті, своєрідної «метакогнітивної петлі» [7], яка може надавати контрпродуктивний, інгібуючий вплив на мислення та поведінку, знижуючи їх ефективність та продуктивність.

Висновки. Теоретичний аналіз робіт, присвячених проблемі пасіонарності, дозволив визначити її як стійку властивість особистості, яка проявляється як схильність до перетворення дійсності (зміни середовища), спрямованого на реалізацію функціонально стійкої мети в просторі вирішення екзистенціальної задачі. Як стійка властивість пасіонарності є предиспозицією особистості до дієвих змін перебігу процесів та подій, порушення балансу у взаємодії з зовнішнім середовищем в умовах збереження стабільності внутрішнього середовища (ідей, цілей) як способу вираження аутентичного, концептуального Я.

Обґрунтовано структуру пасіонарності як єдність наступних компонентів: емоційного, когнітивного, потребо-мотиваційного, ергічного, вольового, поведінкового. У якості психологічних чинників пасіонарності нами розглядається адаптивність. Запропоновано модель адаптивної детермінації пасіонарності, яка розкриває специфіку прояву пасіонарності в контексті ієрархічної організації адаптивності.

Емпірично встановлено відмінності у проявах пасіонарності у адаптивних та неадаптивних особистостей. Доведено, що адаптивні особистості відрізняються високим рівнем пасіонарності, конструктивною перетворюючою активністю, більш осмисленим продуктивним життям, що становить основу сповненої екзистенції. Для неадаптивної особистості притаманна інпасіонарність (низький рівень пасіонарного потенціалу), нівелювання вирішення екзистенціальної задачі, що веде до фіксації на минулому досвіді, сприяє блокуванню процесів переструктурування та інтеграції досвіду, нових смислів, цінностей. Витиснення екзистенціальної тривоги призводить до психічного напруження, втрати цілісності, суб'єктності по відношенню до особистісного життя.

В цілому, емпіричне дослідження вказує на те що, саме зрілість адаптивності як інтегральна її характеристика, що передбачає наявність повноти, широти, функціональності, інтегрованості, сили адаптивності, створює «фундамент» прояву пасіонарності, є важливим чинником для конструктивної перетворюючої активності, спрямованої на досягнення функціонально стійкої мети, наполегливої реалізації певної ідеї.

Вектором спрямованості подальших наукових досліджень має бути аналіз інших аспектів адаптивної детермінації пасіонарності та розробка відповідних психокорекційних програм з оптимізації проявів пасіонарності через її зв'язок з адаптивністю.

Підсумовуючи дане дослідження, варто зазначити, що вивчення пасіонарності не має зводитися до аналізу активності особистості, її спрямованості, а має вдаватися до пошуку тих механізмів, що поєднують аутентичне ядро особистості з темпоральною організацією буття, завдяки чому вона відзивається на «виклик епохи», виходить на новий етап концептуального мислення щодо стосунків із всесвітом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов Я. В. Типология личностей Л. Н. Гумилева с позиции учения об акцентуациях [Электронный ресурс] / Я. В. Богданов. – 2001. – Режим доступа: <http://gumilevica.kulichki.net/debate/Article33.htm>.
2. Васютинська О. Г. Психологічні особливості індивідуальної пасіонарності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. : спец. – 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / О. Г. Васютинська. – Одеса, 2013. – 21 с.
3. Вигоросность и инновации (человеческий фактор как основа модернизации) / под ред. М. П. Карпенко. – М.: Современная гуманитарная академия, 2011. – 240 с.
4. Гаак Т. П. Понятие духовности в контексте философии культуры / Т. П. Гаак, С. М. Коннова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2013. – № 1. – С. 14–21.
5. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев. – М: Айрис – Пресс, 2013. – 560 с.
6. Зимина И. С. Педагогические возможности воспитания пассионарной личности // Педагогическое образование в России. – 2007. – № 1. – С. 59–72.
7. Карпов А. В. Системогенетические закономерности в развитии метакогнитивных образований личности / А. В. Карпов // Системогенез учебной и профессиональной деятельности: сборник научных трудов V всероссийской научно-практической конференции (г. Ярославль, 23–24 ноября 2011 г.) под ред. проф. Ю. П. Поваренкова. – Ярославль : ЯГПУ им. К. Д. Ушинского, 2011. – С. 15–23.
8. Коваленко М. И. Пассионарность как психологический феномен / М. И. Коваленко // Психологические проблемы самореализации личности: сборник научных трудов: выпуск 2 / под ред. А. А. Реана, Л. А. Коростылевой. – Санкт-Петербург : СПб. ун-т, 1999.
9. Ковтун Н. М. Воля як основа соціальної активності пасіонарія у контексті концепції етногенезу Льва Гумільова / Н. М. Ковтун. // Studia Politologica Ucraino-Polona. – 2013. – №3. – С. 132 – 138.
10. Кузнецова О. В. Компонентная структура пассионарности / О. В. Кузнецова, Я. В. Иванова // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, 11-12 листопада 2016 р.) / за заг. ред. О. І. Власової, Я. Г. Невідомої, Н. М. Дембицької – К.: «Віваріо», 2016. – С. 68-70
11. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
12. Лэнгле А. Эмоции и экзистенция / А. Лэнгле. – Х.: Гуманитарный Центр, 2011. – 332 с.
13. Налчаджян А. А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Налчаджян. – М.: Эксмо, 2010. – 368 с. – (2-перераб. и доп.). – (Психологическое образование).
14. Розов В. И. Психологический анализ адаптивности в экстремальных условиях : дис. канд. псих. наук : 19.00.01. / Розов В. И. – Киев, 1993. – 146 с.
15. Ротенберг В. С. Поисковая активность и адаптация / В. С. Ротенберг, В. В. Аршавский. – М.: Знание, 1984. – 212 с.
16. Санникова О. П. Системный анализ адаптивности личности: Монография / О. П. Санникова, О. В. Кузнецова. – Одесса: ВМВ, 2017. – 392 с.

17. Сапрыгина Н. В. Пассионарность как индивидуально-психологическая характеристика личности / Н. В. Сапрыгина // Наука і освіта. – 2015. – №11-12. – С. 74-78.
18. Спиридонов В. Ф. Психология мышления: Решение задач и проблем: Учебное пособие. / В. Ф. Спиридонов. – М.: Генезис, 2006. – 319 с. – (Учебник XXI века).
19. Cappeliez P., O'Rourke N. Personality traits and existential concerns as predictors of the functions of reminiscence in older adults // *Journals of Gerontology Series B-Psychological Sciences and Social Sciences*. – 2002. – Т. 57, № 2. – С. P116-P123.
20. Flavell J. H. Metacognition and Cognitive Monitoring A New Area of Cognitive — Developmental Inquiry // *American Psychologist*. 1979. 34. P. 906—911
21. Frankl V. *Psychotherapy and existentialism*. New York: Simon and Schuster, 1967. – X, 246 p.
22. Ghaemi S. N. Feeling and time: The phenomenology of mood disorders, depressive realism, and existential psychotherapy // *Schizophrenia Bulletin*. – 2007. – Jan. – Т. 33, № 1. – С. 122-130.
23. Koole S. L., Greenberg J., Pyszczynski T. Introducing science to the psychology of the soul: Experimental existential psychology // *Current Directions in Psychological Science*. – 2006. – Т. 15, № 5. – С. 212-216.
24. Laengle A. Die existentielle Motivation der Person // *Existenzanalyse*. 1999. – 16. – 18-29
25. Ulrichova M. Logo therapy and Existential Analysis in Counselling Psychology as Prevention and Treatment of Burnout Syndrome // *International Conference on Education & Educational Psychology (Icepsy 2012)*. – 2012. – Т. 69. – С. 502-508.
26. Yalom I. *Existential Psychotherapy*. New York: Basic Books, 1980. – XII, 524p.

REFERENCES

1. Bogdanov Ya. V. (2001) Tipologiya lichnostey L. N. Gumileva s pozitsii ucheniya ob aktsentuatsiyah [Typology of persons of L. N. Gumilev from a doctrine position about акцентуациях]. Retrieved from <http://gumilevica.kulichki.net/debate/Article33.htm> [in Russian].
2. Vasiutynska O. H. (2013). Psihologichni osoblivosti individualnoi pasionarnosti [Psychological characteristics of individual passionarity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukraine].
3. Haak T. P. (2013). Ponyatie duhovnosti v kontekste filosofii kulturyi [The concept of spirituality in the context of the philosophy of culture]. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta - Bulletin of the Orenburg State University*, 1, 14 –21. [in Russian].
4. Karpenko M. P. (Eds.). (2011). Vigorosnost i innovatsii (che-lovecheskiy faktor kak osnova modernizatsii) [Vigorousness and innovation (the human factor as the basis of modernization)]. Moscow: Sovremennaya gumanitarnaya akademiya [in Russian].
5. Humylev L. N. (2013). Etnogenez i biosfera Zemli [Ethnogenesis and the Earth's biosphere]. Moscow: Ayris – Press [in Russian].
6. Zymyna Y. S. (2007). Pedagogicheskie vozmozhnosti vospitaniya passionarnoy lichnosti [Pedagogical possibilities of education of passionate personality]. *Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii - Pedagogical Education in Russia*, 1, 12–13. [in Russian].
7. Karpov A. V. (2011). Sistemogeneticheskiye zakonomernosti v razvitiy metakognitivnykh obrazovaniy lichnosti [System-genetic regularities in the development of meta-cognitive personality formations]. Yu. P. Povarenkov (Eds.), *Sistemogenez uchebnoy i professional'noy deyatel'nosti - System genesis of educational and professional activity: The collection of proceedings of V All-Russia Scientific and Practical Conference*. (pp. 15-23). Yaroslavl : YaGPU im. K. D. Ushinskogo [in Russian]
8. Kovalenko M. I. (1999). Passionarnost kak psihologicheskii fenomen [Passionarity as a psychological phenomenon]. A. A. Reana, L. A. Korostylevoy (Eds), *Psihologicheskkiye problemy samorealizatsii lichnosti - Psychological problems of self-realization: The collection of proceedings*. St.-Petersburg: SPb. un-t. [in Russian].
9. Kovtun N. M. (2013). Volia yak osnova sotsialnoi aktyvnosti pasionariia u konteksti kontseptsii etnogenezu Lva Humilova [Will as the basis of passionarity of social activity in the context of the concept of ethnogenesis Lev Gumilev]. *Studia Politologica Ucraino-Polona*, 3, (pp. 132 – 138). [in Ukraine].
10. Kuznetsova O. V., & Ivanova Ya. V. (2016) Komponentnaya struktura passionarnosti [Component structure of passionarity]. O. I. Vlasovoi, Ya. H. Nevidomoi, N. M. Dembytskoi (Eds.), *Sotsializatsiya i resotsializatsiya lichnosti v usloviyah sovremen-nogo obschestva - Socialization and resocialization of the individual in modern society: Proceedings V of the International Scientific and Practical Conference* (pp.68-70). Kiev: «Vivario» [in Ukraine].
11. Leontev A. N. (1977). Potrebnosti, motivy i emotsii [Needs, motivations and emotions]. Moscow: Politizdat [in Russian].
12. Lengle A. (2011). Emotsii i ekzistentsiya [Emotions and existential]. Kharkiv: Gumanitarniy Tsentr [in Ukraine].
13. Nalchadzhyan A. A. (2010). Psihologicheskaya adaptatsiya: mehanizmy i strategii [Psychological adaptation: mechanisms and strategies]. Moscow: Eksmo [in Russian].
14. Rozov V. I. (1993) Psihologicheskii analiz adaptivnosti v ekstremal'nykh usloviyah [Psychological analysis of adaptability in extreme conditions] *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev [in Ukraine].
15. Rotenberg V. S. & Arshavskiy V. V. (1984) Poiskovaya aktivnost i adaptatsiya [Search activity and adaptation]. Moscow: Znanie [in Ukraine].
16. Sannikova O. P. & Kuznetsova O. V. Sistemnyy analiz adaptivnosti lichnosti: Monografiya [System analysis of personality adaptability: Monograph]. Odessa: VMV [in Ukraine].
17. Sapryigina N. V. (2015) Passionarnost kak individualno – psihologicheskaya harakteristika lichnosti / [Passionarity as an individual - psychological characteristic of the personality]. Odessa: Nauka i osvita [in Ukraine].
18. Spiridonov V. F. (2006) Psihologiya myshleniya: Reshenie zadach i problem: Uchebnoe posobie [The psychology of thinking: solving exercise and problems: Textbook]. Moscow: Genезis [in Russian].

Structural-dynamic analysis of passionarity in the context of adaptive determination

Ya. V. Ivanova

Abstract. The theoretical analysis of works devoted to the problem of passionarity, made it possible to define it as the person's tendency to transform reality (environment change), aimed at the implementation of a functionally stable goal in the space of solving an existential problem. The purpose of this study is theoretical substantiation of the model of adaptive determination of passionarity and its empirical verification. In the research theoretical, empirical, mathematical and statistical methods were used. The model of adaptive determination of passionarity reveals the influence of adaptability on phenomenology, mechanisms, structure and internal dynamics of passionarity.

Keywords: passionarity, adaptability, maturity of adaptability, existential problem, authenticity.